

Друга Всеукраїнська наукова конференція

**«Історія та археологія
України: сучасні
тренди досліджень»**

29 квітня 2026 року

М.Одеса

Міністерство освіти та науки України

**Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет імені К. Д.
Ушинського»**

**Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка**

**Відділ історії козацтва на півдні України Науково-дослідного
інституту козацтва при Інституті історії України НАН
України**

Одеський національний морський університет

Одеський історико-краєзнавчий музей

**ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ УКРАЇНИ:
СУЧАСНІ ТРЕНДИ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Збірка наукових праць

Електронне наукове видання

Одеса – 2026

УДК 94(477)+903(477):(06)

Рекомендовано до друку кафедрою
історії України Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
Протокол № 11 від 20 травня 2026 р.

Рекомендовано до друку вченою радою
Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
Протокол №14 від 28 травня 2026 р.

Редакційна колегія:

к.і. н., доцент Сєкєрська О. П. (Одеса) – *відповідальний редактор*
Лаборант кафедри історії України Нікіфорова Н. А. (Одеса) –
відповідальний секретар
д. і. н., професор Бабенко Л. Л. (Полтава)
д. і. н. Бруяко І. В. (Одеса)
ас. Родіял Д. О. (Одеса)

Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень: збірка
наукових праць / за ред. О. П. Сєкєрської. Одеса, 2026. 274 с.

Збірка наукових праць присвячена важливим проблемам сучасної
історичної науки, які стосуються сучасних трендів досліджень історії та
археології України. До неї увійшли публікації молодих вчених, аспірантів та
здобувачів освіти, оприлюднені на I Всеукраїнській науково-практичній
конференції «Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень», яка
відбулася **29 квітня 2026 року** у ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д. Ушинського».

Видання розраховане на вчених-істориків, викладачів, студентів і усіх, хто
цікавиться історією та культурою України.

Рецензенти:

д. і. н., професор Михайлуца М. І.
д. і. н., професор Діанова Н. М.

Видано за редакцією авторів-здобувачів та наукових керівників

ЗАСТОСУВАННЯ ПЕТРОЛОГІЧНИХ МЕТОДІВ В
АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ НА ТЕРИТОРІЇ
УКРАЇНИ

Стицюра Олександра, Сєкерська Оленас.195

В'ЯЧЕСЛАВ ЛИПИНСЬКИЙ – ІДЕОЛОГ УКРАЇНСЬКОЇ
ДЕМОКРАТИЧНОЇ ХЛІБОРОБСЬКОЇ ПАРТІЇ

Супруненко Русланс.201

СУЧАСНИЙ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ГРЕНЛАНДІЇ

Томчаковська Олена, Осипенко Олександрс.210

ЖІНОЧИЙ РУХ 1918–1920 РОКІВ

Тоткало Іннас.217

ПЕРЕСЕЛЕННЯ ГРЕКІВ ТА ВІРМЕН ІЗ КРИМУ ДО
РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Українець Владислав, Діанова Наталіяс.223

ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЯ НІМЕЦЬКОГО НАСЕЛЕННЯ НА
ТЕРЕНАХ ОДЕЩИНИ У 30-Х - 40-Х РР. ХХ СТ. (ЗА
СПОГАДАМИ Й. МІЛЛЕРА)

Федотов Нікіта, Савченко Вікторс.229

ДІЯЛЬНІСТЬ РУМУНСЬКОЇ ПОЛІЦІЇ БЕЗПЕКИ В ОДЕСІ
ПІД ЧАС ОКУПАЦІЇ (1941-1944)

Филипенко Артемс.237

ПРОСТИТУЦІЯ ЯК ФОРМА ДЕВІАЦІЇ У П.ОЛТАВСЬКОМУ
ПОВСЯКДЕННІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 1940-Х РОКІВ

Фісун Євгенійс.244

СТАН ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ МЕШКАНЦІВ ОДЕСИ У
ПЕРІОД РУМУНСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ МІСТА У ЧАСИ ДРУГОЇ
СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Холопов Данійлс.250

Владислав Українець, здобувач першого рівня вищої освіти ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса

Наталія Діанова, д. і. н., професор кафедри історії України ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса

ПЕРЕСЕЛЕННЯ ГРЕКІВ ТА ВІРМЕН ІЗ КРИМУ ДО РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Анотація. Метою даного дослідження є аналіз причин, перебігу та наслідків переселення греків і вірмен з Криму в 1778 році. Особлива увага приділена значенню грецької та вірменської громад в економічному, культурному та релігійному житті Криму та впливу переселення на демографічний і культурний стан регіону. Розглянуто процес переселення християнського населення крізь призму імперської пропаганди.

Ключові слова: переселення, греки, вірмени, імперська пропаганда, Крим, християнство.

Переселення греків та вірмен з Криму у 1778 році є важливою історичною проблемою, оскільки воно стало не лише масштабним демографічним процесом, а й інструментом імперської політики Російської імперії щодо Кримського ханства. Формально переселення подавалося як «захист християнського населення» від можливих утисків з боку ханської влади, однак фактично воно мало значно ширший політичний і стратегічний зміст. Міграція християн розглядалася як крок, що створював сприятливі умови для майбутньої анексії півострова Російською імперією. Паралельно відбувалося заселення новопроданих земель у Приазов'ї людьми, лояльними до імперії.

Актуальність цієї теми полягає також у можливості розглянути її крізь призму політичної пропаганди, як мирне населення може ставати інструментом дипломатичного тиску. Переселення греків і вірмен демонструє, як влада Російської імперії використовувала релігійний фактор та ідеї захисту єдиновірців як виправдання геополітичного втручання. Крім того, ця проблематика тісно співвідноситься з питанням збереження культурної спадщини Криму, оскільки грецьке та вірменське населення було невід'ємною складовою ідентичності півострова.

Проблематика вивчення питання переселення греків та вірмен з Криму активно досліджувалася як у дореволюційній, так і в сучасній історіографії. Особливої уваги заслуговує праця архієпископа Гавриїла «Остатки христианских древностей в Крыму. Уезд Феодосийский», в якій міститься детальний опис християнських храмів, монастирів та інших пам'яток церковної архітектури Криму після його анексії Російською імперією. Це дослідження є важливим джерелом для вивчення стану грецької та вірменської християнської спадщини півострова наприкінці XVIII – на початку XIX століття [1].

Серед дослідників XIX століття вагому роль відіграли праці М. Дубровіна, на чий матеріал у своїх дослідженнях посилається сучасна українська дослідниця А. В. Гедьо [2]. Вона детально проаналізувала політичні, економічні та соціальні причини грецького переселення з Криму. У праці «Переселення греків з Криму до Приазов'я у 1778 р.» авторка розглядає переселення як складний процес, пов'язаний із зовнішньополітичними інтересами Російської імперії. Посилаючись на архівні джерела авторка доводить, що ініціатива переселення належала саме російському уряду, а офіційна версія про добровільне прохання християн значною мірою була політичним прикриттям імперських інтересів.

Дослідження М. А. Абдуллаєвої [3] та В. А. Мікаелян [4], присвячені ролі грецьких і вірменських громад у формуванні економічного та культурного середовища Криму, що дозволяє краще зрозуміти масштаб втрат після їхнього переселення. Дослідники вказують на те, що переселення християн із Криму стало безпосередньою передумовою для включення півострова до складу Російської імперії у 1783 році.

Зазначена проблематика певною мірою розглядається в дослідженнях Н. М. Діанової [5]. На основі залучених документальних

матеріалів авторка розглянула причини та особливості переселення християнського населення з Криму.

Попри значну кількість досліджень, низка аспектів проблеми залишається недостатньо висвітленою. Насамперед це питання співвідношення добровільності та примусу під час переселення, наскільки рішення самих греків і вірмен було самостійним, а наскільки результатом психологічного, економічного та адміністративного тиску з боку російської влади. Недостатньо дослідженим залишається питання використання переселення як інструменту політичної пропаганди. Російська імперія створювала образ захисника християнського світу, хоча фактично переслідувала стратегічні цілі – послаблення Кримського ханства та анексію півострова. Саме цей аспект особливо актуальний для сучасного дослідження, оновлення переосмислення історії Криму. Окремої уваги потребує культурний вимір проблеми, втрата Кримом значної частини грецького та вірменського населення означала не лише демографічні зміни. Послабилась багатовікова культурна спадщина півострова. Саме тому дослідження цієї теми важливе не лише для історичної науки, а й для сучасного розуміння питань ідентичності та пам'яті.

До моменту виводу греків та вірмен у 1778 році, християнське населення було основою економіки півострова. Російський мандрівник П. Сумароков зазначав, що після їхнього відходу квітучі селища перетворилися на руїни, сади здичавіли, а ремесла та промисловість прийшли у повний занепад. Це підкреслює, що грецька та вірменська спадщина була цивілізаційною основою Криму. Чисельні християнські церкви та монастирі, збудовані переважно зусиллями греків і вірмен Таврії в добу середньовіччя, яскраво свідчили про важливу роль християнства в житті регіону [3, с. 13-14].

Храми Феодосії займають особливе місце в історії християнської культури Криму, адже саме вони стали свідками багатовікової традиції, змін, переселень населення та збереження релігійної спадщини. Місто Феодосія з давніх часів було важливим культурним і торговельним центром, де перепліталися різні народи, релігії та архітектурні традиції. Саме тому храми міста мають не лише духовне, а й значне історичне та архітектурне значення. Вони відображають складну історію регіону, де християнські святині переживали періоди розквіту, занепаду та нового відродження [1, с. 320-326].

Церква Святого Георгія, м. Феодосія (з сайту PhotoDocumentalist, URL: <https://photodocumentalist.org.ua/uk/2013/feodosiya/2/>)

Акція переселення християнського населення з Кримського ханату 1778 року стала однією з наймасштабніших демографічних і політичних подій в історії Північного Причорномор'я XVIII ст. Після укладення Кючук-Кайнарджійського миру 1774 року Російська імперія значно посилила свій вплив на території Криму, формально визнавши незалежність Кримського ханства від Османської імперії, але фактично перетворивши його на територію свого політичного контролю. Одним із головних завдань російського уряду стало послаблення ханства як державного утворення та підготовка умов для його майбутнього приєднання [2, с. 77]. У цьому контексті християнське населення, насамперед греки та вірмени, розглядалося як важливий ресурс, який можна було використати як для економічного освоєння нових південних земель імперії, так і для ослаблення самого Криму.

Проект переселення християнських жителів з Криму був розроблений Катериною II. Вона пообіцяла щедру допомогу переселенцям, що спонукало грецького митрополита Ігнатія Газадінова підтримати цей план [5, с. 43]. Митрополит очолював православну громаду кримських греків і мав значний авторитет серед місцевого християнського населення. За підтримки князя Григорія Потьомкіна та безпосереднього сприяння російської адміністрації було розроблено план масового виведення християн із Криму. Формально переселення подавалося як акт захисту православного населення від можливих утисків з боку мусульманської влади на півострові, однак на практиці

воно мало чітко виражений геополітичний характер. 28 липня 1778 року розпочалася практична реалізація переселенської акції, перша група християн вирушила з Криму до Азовської губернії. 18 вересня 1778 року основна фаза переселення завершилася. За неповними офіційними даними, Кримське ханство залишили 31 386 християн, серед яких 18 395 становили греки, 12 612 – вірмени. Навесні 1779 року переселенці почали активно вимагати виконання попередніх домовленостей щодо поселення на землях між річками Дніпро, Самара та Оріль. Саме ці території ще в Криму були визначені християнською громадою як найбільш прийнятні для нового життя [2, с. 72-83].

Варто зазначити, що умови, які російський уряд обіцяв переселенцям, своєчасно не були виконаними. Митрополит Ігнатій змушений був навіть написати листа О. Суворову, де просив про допомогу, посилаючись на їх скрутне становище. Він зазначав, що греків частково поселили в Новоселиці, частково – в селах Самарського Пустинно-Миколаївського монастиря та Олександрівській фортеці. Значна кількість взагалі залишилася під відкритим небом. Цього листа 2 травня 1779 р. переслано князю Г. Потьомкіну, який посприяв упорядкуванню умов життя переселенців. Проте на квітень 1779 року із 31 386 християн, які вийшли з Криму, залишилося лише 30 143 особи. Тож цілком ймовірно, що їх втрати за 6 місяців переселення склали 1 243 особи. Лише 21 травня 1779 року грецькі переселенці отримали офіційні права та привілеї, даровані царським урядом. Згідно з наказом від 29 вересня 1779 року греки отримали землю в новоутвореному Маріупольському повіті, де побудували для своєї громади місто Маріуполь. Відповідно до іменної грамоти від 14 листопада 1779 року вірменам відводились для поселення 12 тисяч десятин землі в Азовській губернії, де вони побудували місто Нахічевань [5, с. 44, 45].

Таким чином, переселення християнського населення з Кримського півострова можна розцінювати як грандіозну пропагандистську кампанію як з боку Росії так із боку грецького духовенства, яке враховуючи національне пригнічення, спонукало до переселення. Сучасна історіографія дедалі більше відходить від імперської інтерпретації подій і розглядає переселення як частину колоніальної політики Російської імперії. Проведений аналіз підкреслює необхідність критичного підходу до вивчення російської імперської історії. Анексія Криму, здійснена Росією в 1783 році, була наслідком тривалої стратегії послаблення та поглинання, а не виключно

реалізацією захисної місії. Це потребує оновленого переосмислення історії Криму.

Християнська спадщина греків та вірмен до 1778 року була фундаментом економіки та культури півострова. Виведення цього населення призвело до занепаду багатьох пам'яток, які нові переселенці та вчені почали активно вивчати та відновлювати лише наприкінці XVIII ст.

Список використаних джерел

1. Гавриил, архиепископ. Остатки христіанских ценностей в Крыму. Уезд Феодосийский. *Записки Одесского общества истории и древностей*. Одесса, 1844. Т. I. Отд. II. С. 320-328.
2. Гедьо А. В. Переселення греків з Криму до Приазов'я у 1778 році. *Український історичний журнал*. 2001. № 1. С. 73-84.
3. Абдуллаєва М. А. Духовно-релігійне життя греків Криму наприкінці XVIII – на початку XX ст. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2000. 132 с.
4. Микаелян В. А. На крымской земле. История армянских поселений в Крыму. Ереван : Айастан, 1974. 210 с.
5. Діанова Н. М. Формування етно-конфесійної структури населення міст Південної України (кінець XVIII – перша половина XIX ст.): [монографія]. Одеса : Астропринт, 2010. 176 с.

*Vladislav Ukrainets,
Nataliia Dianova*

THE RESETTLEMENT OF GREEKS AND ARMENIANS FROM THE CRIMEA TO THE RUSSIAN EMPIRE

Annotation. *The purpose of this study is to analyze the causes, course, and consequences of the resettlement of Greeks and Armenians from Crimea in 1778. Special attention is paid to the significance of the Greek and Armenian communities in the economic, cultural, and religious life of Crimea, as well as to the impact of the resettlement on the demographic and cultural condition of the region. The process of the resettlement of the Christian population is examined through the prism of imperial propaganda.*

Keywords: *resettlement, Greeks, Armenians, imperial propaganda, Crimea, Christianity.*

Електронне наукове видання

Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень: збірка наукових праць / за ред. О. П. Секерської. Одеса, 2026. 274 с.

Збірка наукових праць присвячена важливим проблемам історичної науки, які стосуються сучасних трендів досліджень історії та археології України. До неї увійшли дослідницькі нароби молодих вчених, аспірантів та здобувачів освіти першого – другого рівнів, які були оприлюднені на II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень» 29 квітня 2026 року у Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Видання розраховане на дослідників-істориків, викладачів, здобувачів освіти і усіх, хто цікавиться історією та культурою України.

Матеріали подано в авторській редакції

Макетування: Родіяд Д. О.

Дизайн обкладинки: Засоба К. І.

Одеса 2026